

RESPONSABILITATEA CREȘTINILOR LAICI ÎN SOCIETATEA PLURALISTĂ A EUROPEI

Hermann SCHUSTER
Ex-Președinte a Bezirkstag München
Președintele Asociației „Sf. Gerhardt”

Introducere

Tema aleasă a Simpozionului internațional de la Iași „Identitatea creștină și valorile Europei de astăzi” încearcă să descrie influența credinței și poziția Bisericii drept comunitate de creștini în societatea noastră. Aș dori să arăt în referatul meu la acest simpozion ce rol îi revine creștinului laic în societatea pluralistă a Europei în continuă schimbare.

Într-una dintre primele zile ale lunii ianuarie 2007 se putea citi într-unul dintre marile cotidiene germane titlul acesta: „România se întoarce în Europa”. Deci, dacă cineva se întoarce, înseamnă că a fost cândva aici. Lucrul acesta este valabil și pentru România. Este de la sine înțeles că România a fost prin istoria, cultura și identitatea sa creștină întotdeauna o țară europeană. Numai câteva decenii, în perioada de dictatură comunistă, a fost izolată de Vestul continentului. Dar acum România este oficial membru al Comunității Europene, bănuiesc, al XXVI-lea membru.

Se pun mai multe întrebări: Ce este Europa? Ce structuri are, cum este constituită spiritual, ce orientare are? La aceste întrebări voi încerca să răspund în cele ce urmează.

Drumul spre unificarea Europei

Atunci când statele Europei centrale așa-zis „clasice”, Franța, Germania, Italia și Benelux, au început să construiască treptat „Casa europeană”, nu și-au făcut prea multe gânduri despre termenul „Europa”. Abia în momentul în care Europa s-a extins spre Est s-au auzit voci care cereau o definiție mai clară a termenului.

Deoarece identitatea continentului Europa nu este dată nici de granițe geografice, nici de structuri politice, se poate pune întrebarea: cum poate fi definită ideea europeană în mod concludent?

Istoricul englez Roger Ballard a pledat pentru teza că „identitatea geografică și culturală a Europei este construită pe baze religioase”. În același

timp însă, a observat că nu numai creștinismul a pus aceste baze, ci că au existat epoci care au fost dominate de lupta împotriva hegemoniei islamice – în acest context trebuie amintită ocupația Spaniei de către mauri, care a durat peste 700 de ani (din anul 711 d.C. până în 1492, când Reconquista este terminată), sau lupta împotriva Imperiului Otoman în țările Europei de Sud-Est, care a durat până în secolul al XIX-lea, în care a fost implicată și România. Dar trebuie amintită și reforma (din 1517 până în 1555, încheiată prin pacea religioasă de la Augsburg) care și-a pus pecetea pe Europa Centrală prin schimbările sociale și religioase profunde sau Războiul de 30 de ani (1618-1648), care, în realitate, a fost un război religios, și exemplele ar putea continua. Toate aceste evenimente istorice și-au lăsat amprenta și au contribuit la fundamentarea spirituală a Europei.

Însă un fapt este de netăgăduit: în toate sferile sociale Europa are rădăcini creștine. Într-adevăr, aceste rădăcini nu au fost de la început în mod uniform bine conturate, căci a existat dintotdeauna o credință creștină unică, dar au existat în același timp și exigențe sociale, religioase, economice și culturale diferite și chiar concurente. Astfel, Europa a devenit primul continent care și-a însușit credința creștină și a pus bazele pentru unitatea culturală condiționată de credința în Biserică.

Ca rezultat sunt de evidențiat cele trei elemente de bază ce au dus la sinteză armonică: lumea noetică și spirituală elenă a dus la constituirea democrației, a libertății individuale și a simțului estetic; tradiția romană a fundamentat principiile de organizare, administrație și drept; creștinismul a format imaginea despre om, puterea credinței, a iertării și a iubirii aproapelui.

Creștinismul – fundament al comunității europene de valori

Această afirmație nu este nouă. Deja părinții „Statelor Unite ale Europei” au fost de aceeași părere că „nici o federație europeană nu se poate constitui pe baze economice dacă nu are fundament în domeniul moral” (Konrad Adenauer, mai târziu cancelarul Germaniei, Don Sturzo și Alcide de Gasperi din Italia și Marc Sangnier din Franța în Declarația Statelor Unite ale Europei din 12 iulie 1950).

Mai târziu francezul de origine alsaciană Robert Schuman, care va fi ales în anul 1958 în funcția de prim președinte al Parlamentului european și, de aceea, proclamat ca „tatăl Europei”, va spune:

Conștiința unității interne a Europei se bazează nu numai pe satisfacerea unor nevoi economice, ci pe cuprinderea valorilor comune. Democrația s-a născut atunci când omul a fost chemat să înfăptuiască libertatea individuală, demnitatea persoanei, respectul față de dreptul celuilalt și iubirea aproapelui. Abia

creștinismul a asigurat egalitatea naturală a tuturor oamenilor fără deosebire de rasă și clasă și ne-a mijlocit etica muncii, acel *ora et labora* al sfântului Benedict de Nursia, cu obligația de a-l înțelege drept serviciu dedicat operei creației lui Dumnezeu.

Crearea Constituției europene

În procesul de formulare a unor pasaje din Constituția Europei s-au făcut multe eforturi, precum se știe, și, în consecință, unele state au refuzat să adopte Constituția. Totuși, această *Charta* a Europei constituie un pas important pentru cetățenii ei, care o pot citi și înțelege care sunt valorile pentru care această Constituție garantează drepturile membrilor ei. Prin aceasta Uniunea Europeană a creat, înainte de lărgirea spre Est, cea mai importantă premisă pentru saltul de calitate de la o comunitate economică la o comunitate de valori.

Acest proces nu a găsit însă aprobarea tuturor membrilor, mai ales din partea acelor care văd în Uniunea Europeană doar o comunitate economică și un spațiu geografic pentru comerț și afaceri. Astfel, premierul turc Recep Tayyip Erdogan a denumit Uniunea Europeană disprețuitor drept un „club al statelor creștine” care construiesc din ce în ce mai multe obstacole morale pentru a împiedica afilierea unor state dornice să se integreze în piața europeană.

Conținutul Constituției europene

O constituție nu conține numai reguli generale de organizare internă a unei comunități și de colaborare a organelor ei și cele privind garantarea drepturilor individuale și colective ale cetățenilor, în cazul nostru, ale cetățenilor Uniunii Europene.

În contextul nostru ne interesează mai puțin întrebările legate de structura și organizarea Uniunii Europene și mai mult afirmațiile și hotărârile care se referă la conviețuirea oamenilor, a indivizilor în comunitate.

Chiar dacă din Constituția europeană lipsește referirea explicită la Dumnezeu, așa-numitul *invocatio Dei*, cum exista în unele Constituții europene (ca, de ex., în Polonia, Germania, în landul Bavaria), totuși religia și fundamentul de valori al creștinismului contribuie ca o componentă esențială la identitatea culturală europeană și ne asigură principiile fundamentale pentru a construi comunitatea europeană de drept.

Deja în preambulul Tratatului sunt enunțate bazele și țelurile și este descris spiritul drepturilor fundamentale. Unul dintre cele mai importante pasaje este următorul: „Inspirându-se din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale ale drepturilor inviolabile

și inalienabile ale omului, democrației, egalității, libertății și statului de drept”. Și mai clar se exprimă acest concept de valori comune în articolul I-1, alineatul 2: „Uniunea este deschisă tuturor statelor europene care respectă valorile sale și care se angajează să le promoveze în comun”. În celelalte articole sunt exprimate clar bazele creștine ale Constituției: crearea omului după chipul lui Dumnezeu cu referire la demnitatea umană; egalitatea în fața Domnului cu referire la viața socială de toate zilele; angajamentul social și creativ, diaconic al creștinilor cu referire la componenta socială a statului; înțelesul termenilor de căsnicie și familie cu referire la dreptul familiei; ideea creștină de libertate religioasă cu referire la ordinea politică în stat, și acestea sunt doar câteva exemple.

Creștinul laic într-o societate pluralistă

Toate acestea sunt principii de ordin politic care trebuie aplicate într-o societate liberală, dar trebuie pusă și întrebarea ce rol poate juca în acest context credința creștină.

Societatea liberală este una deplin dezvoltată, în viața publică credința și Biserica se pot afirma însă numai dacă creștinii laici sunt capabili să accepte provocările unei astfel de societăți și dacă nu se retrag în nișe religioase personale. A crede înseamnă a acționa, a acționa în spiritul încrederii în cuvântul Domnului Dumnezeu. Cu curaj și claritate, cu recunoașterea și mărturisirea credinței și încrederii în Dumnezeu. Sfântul apostol Iacob ne-a îndemnat: „Dar faceți-vă împlinitori ai cuvântului, nu numai ascultători ai lui, amăgindu-vă pe voi înșivă” (*Iac 1,12*). A fi creștin înseamnă însă și să fii lucid, cum s-a exprimat fostul cardinal Joseph Ratzinger într-o predică din 17 iunie 1979, cu următoarele cuvinte:

Creștinul nu se refugiază în utopie și nu lasă lumea să fie distrusă pentru o utopie. El trăiește din dragoste și răspundere zi de zi. Fără un astfel de realism creștin, fără smerenie și iubire, fără monedele mici din viața de zi cu zi nu poate exista marea comoară a Spiritului Domnului și a iubirii sale veșnice.

Este de la sine înțeles că într-o societate liberă credința e o chestiune strict personală. Dacă însă credința se ridică la un principiu de viață personală, acesta se răsfrânge asupra celorlalți oameni, asupra întregii societăți. De aceea, credința trebuie privită ca o chestiune publică și creștinii trebuie să arate credința lor deschis și fără loc pentru răstălmăciri.

În acest context, este important să ne reamintim faptul că credința nu este un program politic și nici un model social. De asemenea, nimeni nu poate să caute în Evanghelie formulări privind aplicarea în viață a valorilor eticii creștine. Credința este un adevăr independent de realitatea istorică. Credința și istoria, Evanghelia și acțiunile omului sunt de nedespărțit, dar

nu sunt același lucru, ci constituie un câmp de tensiune, la care stă, în primul rând, întrebarea cum poate credința să se concretizeze în și prin viață. Și această întrebare se pune nu numai omului singular, ci și Bisericii drept comunitate a credincioșilor, care de-a lungul istoriei este în drum spre Dumnezeu, având o misiune de îndeplinit.

În timp ce sarcina principală a Bisericii este de a răspândi evanghelia nefalsificată, dar și să ia poziție față de anumite procese sociale, creștinul laic este permanent expus problemelor sociale cu care se confruntă zilnic.

În viața spirituală și politică interacționează valorile și adevărurile credinței cu ceea ce știu și fac în mod concret creștinii. De exemplu, pot să pledeze în viața socială pentru respectarea demnității umane numai dacă, la rândul lor, ei înșiși respectă demnitatea umană.

Conchidem așadar că într-o societate liberă depinde foarte mult de creștinii laici, ei fiind creștinii care acționează zi de zi în societate, în ce măsură această societate are sau nu are amprenta creștină. De exemplu, angajamentul creștinilor pentru dreptatea socială, pentru apărarea vieții nenăscute încă, a minorităților, ca să enumerăm numai trei exemple, arată cât de absurdă este afirmația că religia este o chestiune privată sau particulară. Până astăzi această afirmație este strigătul clasic de luptă în Europa occidentală a grupurilor laice militante, a acelor care vor să suprimă din spațiul civic și public Biserica drept o instituție sau o comunitate de credincioși. Aceste grupuri doresc ca religia să fie declarată doar ca un principiu de viață, ca o părere particulară a cetățeanului.

Conciliul al II-lea din Vatican întărește angajamentul creștinului laic

Faptul că această sarcină nu este ușor de îndeplinit *ex cathedra* o arată Conciliul al II-lea din Vatican prin aceea că recunoaște pluralitatea ca o consecință necesară a libertății spirituale și sociale. Chiar și în înțelegerea corectă a lecției pentru laici, Conciliul dă sfaturi călăuzitoare. Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes* răspunde clar și realist în articolul 43. Nu există o afirmație bisericească și deci nu există nici o siguranță falsă pentru laici. Ba, mai mult, laicii sunt încurajați prin cuvintele următoare:

Îndatoririle și activitățile pământești sunt de competența laicilor, deși nu în mod exclusiv. Așadar când acționează, fie individual, fie în colectiv, ca cetățeni ai lumii, să ia seama nu numai să respecte legile proprii fiecărei discipline, ci și să caute să-și însușească o adevărată competență în domeniu (GS 43).

Foarte important pentru răspunderea publică a Bisericii și a creștinilor este ceea ce afirma Conciliul al II-lea din Vatican cu privire la raportul dintre preot și laic. Despre aceștia din urmă se spune:

Conștiința lor bine formată dinainte este aceea care trebuie să înscrie legea dumnezeiască în viața cetății pământești. De la preoți laicii să aștepte lumină și forță spirituală. Dar să nu creadă că păstorii lor sunt întotdeauna atât de competenți încât să aibă la îndemână soluții concrete ori de câte ori se ivește o problemă, oricât de gravă, și nici că aceasta este misiunea lor.

Și mai departe:

Pe lângă aceasta, toți păstorii să-și aducă aminte că prin purtarea și grija lor zilnică ei arată lumii un chip al Bisericii după care oamenii judecă forța și adevărul mesajului creștin. Prin viață și prin cuvânt, împreună cu călugării și cu credincioșii, ei să demonstreze că Biserica, prin însăși prezența sa, cu toate darurile pe care le conține, este un izvor nesecat al acelor energii de care lumea de azi are cea mai mare nevoie (*GS* 43).

Și despre calea spre consens și toleranță care este o urmare a pluralității găsim explicații în același text: „Să caute, în schimb, întotdeauna să se lumineze reciproc într-un dialog sincer, păstrând întrei ei iubirea și având, în primul rând, în vedere binele comun” (*GS* 43). La aceasta se adaugă în *Gaudium et spes*, nr. 76, încă un îndemn concludent:

Mai ales acolo unde există o societate de tip pluralist, este de mare importanță să existe o viziune corectă asupra raporturilor dintre comunitatea politică și Biserică și să se distingă clar între acțiunile pe care credincioșii, individual sau în grup, le fac în propriul lor nume, ca cetățeni călăuziți de conștiința creștină, și acțiunile pe care le desfășoară în numele Bisericii împreună cu păstorii lor. Nefiind, datorită misiunii și competenței sale, cătuși de puțin confundabilă cu comunitatea politică și nefiind legată de nici un sistem politic, Biserica este în același timp semnul și pavăza caracterului transcendent al persoanei umane.

Consensul de valori – un rezultat al unor confruntări permanente

Pluralitatea spirituală a democrațiilor occidentale și în viitorul apropiat și a celor din Europa de Est nu este o pată urâtă sau o trăsătură trecătoare a timpului prezent, ci o caracteristică a ordinii libere. Este un fapt pe care creștinii trebuie să-l accepte. În libertate se confruntă unele cu altele diferite concepții despre viață. Valorile creștine stau și au stat întotdeauna în opoziție sau chiar în conflict cu alte concepții și valori din viața unui individ sau din viața publică. Ceea ce devine caracteristic pentru o societate liberă se hotărăște într-o dispută politică și spirituală permanentă.

Consensul de valori nu este altceva decât un produs dinamic și în permanență schimbare al controverselor valorilor. Este deci un rezultat al discursului și al dialogului. Cu atât mai important este pentru creștini să se angajeze lucid și ofensiv, căci de angajamentul laicilor creștini depinde ce orientare ia societatea noastră și în ce măsură creștinismul va caracteriza scara valorilor în prezent și în viitor.

Creștinismul nu este un câștig care există latent și veșnic, ci, mai degrabă, trebuie câștigat din nou și din nou zilnic pentru a ajunge la susnumitul consens fundamental al valorilor. Și chiar în această privință creștinilor le revine un rol important și responsabil.

După cum ne arată experiența, responsabilitatea publică a Bisericii este cu atât mai eficientă cu cât predispoziția pentru dialog cu forțele democratice din societate este mai veridică și cu cât credința creștină este trăită mai convingător. Lucrul acesta este valabil pentru oricine, tânăr sau bătrân, bogat sau sărac, cu situație socială înaltă sau nu – pentru fiecare după puterile și capacitățile sale. Dar întotdeauna, potrivit cuvintelor sfântului Paul exprimate în *Scrisoarea către Romani* (12, 3): „Căci prin harul ce mi s-a dat spun fiecăruia dintre voi să nu cugete despre sine mai mult decât trebuie să cugete, ci să cugete fiecare spre a fi înțelept, precum Dumnezeu i-a împărțit măsura credinței”.

Menirea tuturor creștinilor

Lumea este în continuă schimbare și în ultimele decenii au avut loc schimbări fundamentale și în țările din Europa de Est. Nu există un drum înapoi spre societăți cu autorități totalitare, nu vor mai exista oameni care să se lase tutelați; și pentru România perioada comunistă este învinsă pentru totdeauna.

Lucrul acesta este valabil și pentru Biserică. Nu există drum înapoi spre timpurile de dinaintea Conciliului al II-lea din Vatican.

O adevărată libertate a Bisericii există numai într-o societate liberă în care independența ei este garantată de constituție. De această libertate Biserica se poate bucura numai dacă se înțelege ca o comunitate frățescă a poporului Domnului. În ceea ce privește responsabilitatea Bisericii în viața cotidiană și publică, în societate, ca și în politică și în cultură, creștinului laic îi revine un rol important, mai ales astăzi, într-o lume în care mai multe popoare și religii cu culturi și scări de valori diferite trăiesc laolaltă, cu o tendință de secularizare crescândă. Lucrul acesta este valabil și pentru România, pentru care Uniunea Europeană nu deschide doar o piață de mărfuri imensă, ci oferă și o comunitate de valori pentru care în viitor va fi nevoie să se găsească condiții structurale sociale și spirituale noi.

Sunt o serie de întrebări importante pentru care va trebui să se găsească răspunsuri. Reamintesc doar câteva: viața încă nenăscută; dreptul familiei; toleranța; libertatea spirituală, de conștiință și de religie; drept și dreptate; globalizarea; piața muncii; protecția minorităților; solidaritatea cu cei mai slabi din societate și exemplele ar putea continua.

În viitor toți vom fi confrunțați cu tensiuni și schimbări mai mult sau mai puțin profunde, dar putem avea succes în discuțiile noastre dacă puterea de judecată este la înălțimea gândirii creștine și putem face deosebire între „interese” și „valori”. Omul trebuie definit, mai ales, din punct de vedere axiologic, și nu din acela al intereselor, deoarece ar contraveni demnității umane și l-ar degrada la nivelul unui obiect utilitar. Toți creștinii europeni sunt chemați să se opună secularizării treptate, raționalizării spirituale în viața cotidiană. Unificarea și dezvoltarea Europei nu trebuie tratate doar ca chestiuni economice și politice; Europa mai are (încă) și o dimensiune spirituală și religioasă, un suflet creștin.

Această misiune, acest apel nu este adresat doar catolicilor, ci se adresează tuturor confesiunilor Europei, este deci o misiune ecumenică.

Este un fapt îmbucurător că această opinie e prezentă și în alte Biserici creștine. În acest context, aș vrea să-l citez pe Dr. Konstantin Nikolakopoulos, profesor la Institutul Teologic Ortodox din München, care formulează ideea în felul următor:

În actualul moment istoric în care Uniunea Europeană primește o serie de state tradițional ortodoxe, ortodoxia se află în fața unei mari sarcini sau chiar provocări. Toate Bisericile ortodoxe trebuie să ia poziție față de discuțiile purtate frecvent în cercurile europene în ceea ce privește semnificația și funcționalitatea termenilor de *religie* și *cultură*. Dar trebuie intensificată și contribuția spiritual-bisericească a tuturor Bisericilor creștine. Astfel, se profilează mai clar rădăcinile creștine și fondul, respectiv fundamentul Europei, altfel Bisericile creștine vor trebui să dea socoteală în fața istoriei și în fața Domnului.

Așadar tema simpozionului internațional de aici, de la Iași, este o chestiune comună tuturor creștinilor europeni. De aceea, ea trebuie susținută și dezvoltată în spiritul responsabilității creștine, astfel încât să ne întoarcem acasă cu rezultatul acestei manifestări – înțelegerea și înnoirea mentalității în Duhul lui Cristos – și să facem din această înnoire o misiune constantă.